

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE „ISIDOR TODORAN”

**TEOLOGIA CREAȚIEI ÎN GÂNDIREA
PĂRINTELUI DUMITRU STĂNILOAE ȘI
CONCEPȚIILE COSMOLOGICE MODERNE**

Rezumatul Tezei de doctorat în Teologie

Coordonator Științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Ică

Doctorand:

Pr. Ciprian Florin Apetrei

Cluj-Napoca

2011

Cuprins

Introducere.....	p. 1	-	3
Preliminarii.....	p. 4	-	42
Date biografice despre Părintele Dumitru Stăniloae.....	p. 4	-	11
Personalitatea teologică a Părintelui Dumitru Stăniloae.....	p. 12	-	31
Locul Părintelui Dumitru Stăniloae în teologia românească și teologia ortodoxă contemporană.....	p. 31	-	42

Partea I.

Teologia creației în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae.....	p. 43	-	257
--	--------------	----------	------------

Capitolul I.

Crearea lumii văzute și nevăzute	p. 44	-	213
1. Teologia creației în Sfânta Scriptură și la Sfinții Părinți.....	p. 44	-	71
2. Crearea lumii în planul lui Dumnezeu din veci.....	p. 71	-	81
3. Sfânta Treime și crearea lumii din nimic și în timp.....	p. 82	-	104
4. Motivul și scopul creației.....	p. 105	-	118
5. Lumea ca dar al iubirii Sfintei Treimi.....	p. 119	-	136
6. Lumea - operă rațională a lui Dumnezeu. Rațiunile lucrărilor și relația lor cu Dumnezeu Logosul Creator.....	p. 136	-	161
7. Crearea omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și relația sa specială cu Dumnezeu și lumea creată.....	p. 161	-	188
8. Crearea lumii nevăzute a îngerilor și rolul lor în susținerea progresului spiritual al binelui în lume.....	p. 188	-	198
9. Căderea îngerilor răi și rolul lor în căderea omului și susținerea răului în lume.....	p. 198	-	213

Capitolul II.

Crearea lumii susținută prin pronia divină	p. 214	-	257
1. Cele trei aspecte ale proniei divine.....	p. 214	-	223
2. Iisus Hristos Pantocratorul.....	p. 224	-	236
3. Restaurarea omului și a creației în Iisus Hristos Logosul Creator și Mântuitor.....	p. 236	-	257

Partea II

Conceptiile cosmologice moderne.....	p. 258 - 454
---	---------------------

Capitolul III.

Privire istorică asupra cosmologiei autonome de la primele începuturi până astăzi

.....p. 259 - 359	
1. Conceptiile cosmologice în antichitate.....	p. 259 - 272
2. Conceptiile cosmologice în Evul Mediu.....	p. 272 - 283
3. Schimbarea viziunii ptolemeice geocentrice despre lume în cosmologia epocii Renașterii și epoca Modernă.....	p. 284 - 305
4. Primele începuturi de predare a cosmologiei moderne în școlile patriarhale și Academiiile Domnești din Țara Românească și Moldova.....	p. 305 - 325
5. Cosmologia în epoca Iluminismului în spațiul elen.....	p. 325 - 346
6. Cosmologia în epoca Modernă.....	p. 346 - 359

Capitolul IV.

Cosmologiile evoluționiste din punct de vedere ortodox

.....p. 360 - 454	
1. Darwinismul și ateismul dialectic.....	p. 360 - 373
2. Teoria „Bing-bang-ului“ și dezvoltările sale în secolul XX.....	p. 374 - 386
3. Evoluționism și creaționism.....	p. 386 - 415
4. Cosmologia lui Teilhard de Chardin din perspectivă științifică și dogmatică ortodoxă.....	p. 415 - 445
5. Cosmologia teonomă patristică în interpretarea Părintelui Dumitru Stăniloae fața de cosmologiile raționaliste autonome.....	p. 445 - 454

Concluzii.....	p. 455 - 462
----------------	--------------

Bibliografie.....	p. 463 - 490
-------------------	--------------

I. Izvoare.....	p. 463 - 466
-----------------	--------------

II. Dicționare, Enciclopedii.....	p. 466
-----------------------------------	--------

III. Cărți, studii și articole.....	p. 466 - 490
-------------------------------------	--------------

Declarație.....	p. 491
-----------------	--------

Curriculum Vitae.....	p. 492-493
-----------------------	------------

Cuvinte cheie

1. Dumnezeu
2. Iisus Hristos
3. Biblia, Sfânta Scriptură
4. Sfinții Părinți
5. Sfânta Tradiție
6. Teologie
7. Stăniloae
8. Știință
9. Cosmologie
10. Teonom
11. Autonom
12. Creație
13. Creaționism
14. Evoluționism
15. Lume
16. Timp
17. Raționalism
18. Om

Introducere

Părintele Dumitru Stăniloae s-a preocupat întreaga sa viață cu studierea teologiei și ne-a lăsat o operă vastă, bogată și profundă. Opera sa este o sinteză neopatristică creatoare, în care dogmele credinței, viața liturgică și experiența mistică a Bisericii se întrepătrund și se evidențiază reciproc. Constantă esențială a gândirii sale teologice este înțelegerea teologiei ca știință a mântuirii și a vieții veșnice¹. Astăzi, teologia Părintelui Dumitru Stăniloae înseamnă redescoperirea teologiei patristice și deschiderea spre dialogul dintre teologie și știință a gânditorului creștin. În contextul actual al discuțiilor privind originea lumii și a omului teologia despre crearea lumii a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae este esențială.

Constatăm că trăim un prezent impregnat de efortul persistent și sistematic de descriere și de înțelegere a Universului în care trăim.² Opera marelui nostru teolog cheamă Biserica la un dialog în profunzime cu gândirea contemporană, îndeosebi cu savanții. Pentru Părintele Stăniloae Biserica, astăzi, trebuie să aibă „o teologie preocupată de punerea în evidență a destinului umanității și a sensului istoriei care nu poate evita contactul cu lumea în care oamenii își trăiesc în mod real viața. De aceea, teologia ortodoxă a devenit – împreună cu cea occidentală – o teologie a lumii, revenind prin aceasta la tradiția Părinților Răsăriteni care au avut o viziune asupra cosmosului recapitulat în Dumnezeu. Din acest punct de vedere, cea mai importantă problemă a teologiei ortodoxe de mâine va fi să reconcilieze viziunea despre cosmos a Părinților cu cea care conturează ca rezultat al științelor naturale... Teologia trebuie să rămână deschisă pentru a cuprinde atât umanitatea, cât și cosmosul; trebuie să ia în calcul și aspirațiile întregii omeniri, și rezultatele științei și tehnologiei moderne”³.

Abordarea *Teologiei creației în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae și concepțiile cosmologiei moderne* este de mare importanță pentru a vedea cum gândește pe baza teologiei patristice cel mai mare teolog al secolului XX în ceea ce privește cosmologia creștină și cum interacționează aceasta cu gândirea științifică de astăzi care își are fundamentul în concepțiile

¹ Cf. Înaltpreasfințitul Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Teologia-știința a mântuirii și a vieții veșnice în gândirea Părintelui Stăniloae*, în *Teologie și Viață*, nr. 7-12, Ed. Trinitas, Iași, 2002, p. 23.

² Cf. Dr. Adrian Lemeni, Răzvan Ionescu, *Teologie Ortodoxă și Știință*, Ed. IBMBOR, București, 2007, p. 7.

³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Theology and the Church*, pp. 224, 226 (1980), apud. Nesteruk, Alexei, *Universul în comuniune – Către o sinteză neopatristică a teologiei și științei*, Ed. Curtea Veche, București, 2009.

cosmologice moderne. În teza de doctorat am prezentat mai întâi, în prima parte, *teologia creației în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae, iar apoi, în a doua parte concepțiile cosmologice moderne*. La final am arătat modul în care cosmologia teonomă patristică a Părintelui Dumitru Stăniloae deschide noi perspective în dezbaterile cosmologice actuale.

Preliminarii

În *Preliminarii* am prezentat sub forma a trei subcapitole: 1. *Date biografice despre Părintele Dumitru Stăniloae*, 2. *Personalitatea teologică a Părintelui Dumitru Stăniloae*, 3. *Locul Părintelui Dumitru Stăniloae în Teologia românească și Teologia Ortodoxă Contemporană*. Numele Părintelui Stăniloae este întâlnit în mod inevitabil de oricine este interesat de viața teologică a Bisericii Ortodoxe în general, sau a Ortodoxiei Românești în special. Din cele mai diferite părți ale lumii tot mai mulți teologi accentuează măreția și importanța teologiei Părintelui Stăniloae.⁴ În 1981, în Introducerea la traducerea franceză a câtorva din studiile Părintelui Stăniloae despre *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, binecunoscutul teolog și scriitor ortodox, Olivier Clément, spunea că „Părintele Stăniloae este cu siguranță cel mai mare teolog ortodox contemporan, și cu timpul, atunci când opera sa va fi tradusă în limbile occidentale, va deveni limpede faptul că aceasta e una din cele mai mari creații ale gândirii creștine din a doua jumătate a secolului XX”⁵. Primul contact cu operele Părintelui Stăniloae, în ordinea cronologică a apariției acestora dezvăluie un limbaj, o gândire care nu se mai înscrie într-o obositoare stereotipie scolastică, în scheme depășite cultural. Dimpotrivă, gândirea sa este una vie, antrenantă, nutrită la marile creații teologice și filosofice ale vremii, mai ales din aria germană și franceză a culturii occidentale. O privire și, eventual, o lectură măcar în parte a bibliografiei care stă la baza operei teologului nostru ne arată familiaritatea sa cu limbajul filosofico-cultural al vremii pe care a transpus, a transcris temele,

⁴ Maciej Bielawski, *Părintele Stăniloae, o viziune filocalică despre lume*, trad. de diac. Ioan Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1998, p. 9

⁵ Olivier Clément, *Prefazione*, în Dumitru Stăniloae, *La preghiera di Gesù la Spirito Sancto. Meditationi teologiche*, Roma, 1988, p. 9, apud *Ibidem*, v. Nicolae Moșoiu, *Taina prezenței lui Dumnezeu în viața umană. Viziunea creatoare a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae*, Ed. paralela 45, Colecția Cartea religioasă, Seria Studii teologice, Cluj-Napoca, motto *Introducere*, p.11; v. de asemenea: *Prefață Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, cuvânt înainte de Arhimandrit Gheorghios Grigoriatul, Ed. Deisis, Sibiu, 1995, p. 11; Idem, *În memoriam, Dumitru Stăniloae (1903-1993)*, în *Contacts*, nr. 164 (1993), p. 293-302; Pr. Pof. Ion Bria, *Hommage au Père Prof. Dumitru Stăniloae pour son 75-e anniversaire*, în *Contacts*, nr. 31 (1979), p. 64-74; Kallistos Ware, *Prefață la Dumitru Stăniloae, The experience of God*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts, 1994; John Meyendorff, *Prefață la Dumitru Stăniloae, Theology and the Church*, St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1980; Andrew Louth, *The Orthodox Dogmatic Theology of Dumitru Stăniloae*, în *Modern Theology*, vol.13, nr. 2, aprilie 1997, Blackwell Publishers, Oxford, p. 253-267; Rowan William, *Eastern Orthodox Theology*, în vol. *The Modern Theologians. An Introduction to Christian Theology* în the twentieth century, 2nd edition, edit. Ley David Ford, University of Cambridge, Blackwell Publishers, Oxford, 1997, în spec. p. 511; Jurgen Moltmann, *Prefața la Dumitru Stăniloae, Orthodoxe Dogmatik*, Cologne/Gutersloh, 1985.

ideile, formulele teologice creștine, ortodoxe în special. Studiile din țară și ulterior cele din străinătate, relațiile cu personalități remarcabile ale teologiei ortodoxe și catolice sau protestante au făcut ca această operă teologică particulară să fie cunoscută și să aibă o valoare universal creștină.⁶ Aceasta se explică prin viziunea sa în strânsă relație cu „întreaga literatură teologică dogmatică ortodoxă ecumenică, cu cea interconfesională, cât și cu cea filosofică care se dovedește un auxiliar prețios pentru aprofundarea unor teme teologice din domeniul creației, al antropologiei, al relației omului cu societatea și cu lumea”⁷.

Prima întrebare pe care o suscită opera de excepție a Părintelui Stăniloae este în legătură cu sursele gândirii sale. Acestea sunt: Sfânta Scriptură, operele Sfinților Părinți experiența liturgică trăită în Biserica Ortodoxă, suferințele prin care a trecut și, în mod special, harisma teologului. În teologia Părintelui Stăniloae metoda sa este analogică, adică experiența teologului cu teologia sa nu este decalată în raport cu comuniunea ontologică dintre Dumnezeu și ființa umană, dintre energiile necreate și lumea creată⁸. Teologia sa este una a iubirii și a comuniunii personale. Gândirea teologică a Pr. Prof. Dumitru Stăniloae poate fi structurată în câteva idei-matrice, care străbat întreaga sa activitate teologică.⁹ O primă idee care sintetizează și precizează întreaga sa gândire teologică poate fi indicată printr-un singur nume sau prin două cuvinte: Iisus Hristos, adică Fiul lui Dumnezeu întrupat pentru mântuirea noastră. A doua idee centrală este raționalitatea creației și omul chip al lui Dumnezeu. O altă idee-cheie este cea de transparență: transparența lui Hristos în Biserică, în creație și transparența Bisericii pentru Hristos, transparența Bisericii în Tainele ei, transparența lui Hristos în creștin și transparența creștinului pentru Hristos. Această transparență este rezultatul lucrării harului lui Dumnezeu în viața Bisericii și a omului, și al energiilor divine necreate în lumea întreagă. Prin Taine Hristos se prelungește în Biserică, Trupul Său, și în mădularele acestui Trup deschizând pe unii altora și pe toți lui Dumnezeu și lumii.¹⁰ Cu ideea de transparență este conjugată, în gândirea Părintelui Stăniloae ideea de responsabilitate și coresponsabilitate. Aceste câteva idei-cheie desprinse din gândirea Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae sunt, toate, implicații și

⁶ Pr. Dr. Gheorghe Petraru, *Repere ale gândirii și operei Părintelui Academician Dumitru Stăniloae*, în *Teologie și Viață*, nr. 7-12, Ed. Trinitas, Iași, 2002, p. 46.

⁷ Pr. Prof. Dumitru Radu, *Coordonate și permanențe teologice în opera Părintelui Acad. Dumitru Stăniloae*, în *Persoană și Comuniune, Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae (1903-1993)*, Volum tipărit cu binecuvântarea I.P.S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Transilvaniei, din inițiativa Pr. Prof. decan Dr. Mircea Păcurariu sub îngrijirea Diac. Asist. Ioan Ică jr., Ed. și tiparul Arhiepiscopiei ortodoxe Sibiu, 1993, p. 1-3, p. 139.

⁸ Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Metoda "teologică" a Părintelui Stăniloae*, în *Ortodoxia*, nr. 3-4, 2003, București, p. 47.

⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, *Părintele Prof. Dr. Dumitru Stăniloae la 80 de ani*, în *S.T.*, nr. 9-10, 1983, București, p. 690.

¹⁰ *Ibidem*, p. 693.

explicitări ale adevărului central: Iisus Hristos, Mântuitorul, în care se cuprind și prin care se revelează celelalte adevăruri ale credinței noastre creștine ortodoxe despre Dumnezeu și mântuirea omului.¹¹ Spiritualitatea filocalică este un alt obiectiv spre care s-a îndreptat Părintele Profesor Stăniloae, care ne-a oferit și suportul acesteia în bogata literatură teologică filocalică dată într-o frumoasă traducere românească, însoțită de un bogat comentariu teologic, în care sunt evidențiate și aprofundate sensurile duhovnicești ale adevărilor de credință.

Preocupările teologice permanente ale Părintelui Stăniloae sunt: hristologia trinitară și cosmică, conformitatea planului de mântuire cu esența Sfintei Scripturi, a spiritualității liturgice și filocalice având ca fundament învățătura Apostolilor și a Sfinților Părinți. În comuniune de gândire cu Sfinții Apostoli, Sfinții Părinți ai Bisericii au arătat că lumea însăși a fost creată pentru a fi mediul de manifestare a Tainei întrupării lui Hristos, prin care se dă omului și cosmosului sensul ultim al lor: participarea la viața și fericirea veșnică ale lui Dumnezeu¹².

Teologia Părintelui Stăniloae este o teologie doxologică, de laudă și preamărire a lui Dumnezeu și a lucrării Lui creatoare și mântuitoare, unită în același timp cu mulțumirea ce i se aducea pentru aceasta.¹³

Părintele Dumitru Stăniloae, în demersul lui teologic, acceptă și trăiește foarte profund ceea ce învață și trăiește Biserica; teologhisește ca membru al Bisericii și, mai mult, ca preot al acesteia. Are întotdeauna certitudinea că exprimă Biserica și este convingător pentru cititorii lui din acest punct de vedere. Are însă curajul de a propune cu succes în teologia lui lucruri cu totul noi. Adâncește adevărul, plecând întotdeauna de la problemele majore ale lumii contemporane. Teologhisește folosind mijloace de exprimare și structuri de gândire actuale. Teologhisește compunând cutremurătorul poem al iubirii lui Dumnezeu. Astfel, teologia lui izvorăște din viața lui în Hristos, din viața lui liturgică, se hrănește din teologia Părinților, este îndrumată foarte clar de Sfântul Duh și se articulează plecând întotdeauna de la problemele contemporane ale omului și ale lumii.¹⁴ De aceea, pe bună dreptate, Părintele Stăniloae, este considerat ca unul dintre cei mai de seamă gânditori creștini din lume, un Părinte al Ortodoxiei din secolul XX-lea, iar Părintele John Meyendorff spunea că „este cel mai mare teolog ortodox din întreaga lume”¹⁵.

¹¹ *Ibidem*, p. 694.

¹² Înaltpreasfințitul Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *op.cit.*, p. 27-28.

¹³ Pr. Dr. Ioan Ioniță, *Teologia ca experiență a misterului divin*, în *Părintele Dumitru Stăniloae în conștiința contemporanilor. Mărturii, evocări, amintiri*, Ed. Trinitas, Iași, 2003, p. 226

¹⁴ Prof. Dr. Stylianos Papadopoulos, *Cel mai mare teolog ortodox al întregii creștinătăți în veacul al XX-lea*, în *Candela Moldovei*, nr. 12, 2005, p. 28.

¹⁵ Pr. Dr. Ioan Ioniță, *op. cit.*, p. 224

Partea I-a

Teologia creației în gândirea Părintelui Stăniloae

În prima parte a tezei de doctorat am abordat teologia creației în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae structurată în două capitole, primul cu referire la *crearea lumii văzute și nevăzute* și al doilea la *creația lumii susținută prin pronia divină*.

Capitolul I

Crearea Lumii văzute și nevăzute

I. 1 Teologia creației în Sfânta Scriptură și la Sfinții Părinți

Teologia creației în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae se fundamentează pe Sfânta Scriptură și învățătura de credință a Sfinților Părinți. Pentru Părintele Profesor referatul scripturistic din Cartea Facerii este fundamental, iar explicarea acestuia în teologia Părinților Bisericii este călăuză noastră pentru înțelegerea ortodoxă a cosmologiei creștine, centrată pe cele două dimensiuni fundamentale, cea trinitară și cea hristologică, care reprezintă specificul gândirii Părintelui Stăniloae. În exprimarea gândirii sale teologice despre crearea lumii Părintele Stăniloae s-a folosit în primul rând de textele patristice ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Vasile cel Mare, Dionisie Areopagitul ș. a., arătând că lumea este o operă rațională a lui Dumnezeu. Plecând de aici, Părintele Stăniloae subliniază că pentru Sfinții Părinți existența creată este fundamentată în voința lui Dumnezeu care aduce toate la existență, din nimic, în timp. În teologia sa Părintele Profesor Dumitru Stăniloae se conduce de metoda Sfinților Părinți arătând că învățătura Bisericii trebuie înțeleasă în spiritul Părinților.¹⁶

Întreaga sa cosmologie se bazează ferm pe tradiția apostolică, așa cum este ea interpretată de Părinți, constituindu-se într-o veritabilă sinteză neopatristică a teologiei creației. În acest sens pentru Părintele Stăniloae, scriitorii patristici sunt tratați ca și cum ar fi contemporani, ca martori vii a căror mărturie cere din partea noastră o continuă autoexaminare și regândire, având în vedere preocupările zilei de azi.¹⁷ În teologia creștină contemporană este meritul Părintelui Stăniloae de a fi preluat, dezvoltat și adâncit învățătura Sfinților Părinți despre crearea lumii.¹⁸ Părintele Dumitru Stăniloae justifică apologetic învățătura creștină despre creația lumii din nimic pe baza gândirii patristice. Astfel, își construiește poziția împotriva oricăror tendințe moniste sau

¹⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Ed. IBMBOR, București, 1987, Vol. I, p. 7.

¹⁷ Kalistos Ware, Episcop de Dokleia, *Experiența lui Dumnezeu în 'Teologia Dogmatică' a Părintelui Dumitru Stăniloae*, în *Orthodoxia*, nr. 3-4, 2003, București, p. 42-43.

¹⁸ Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Teologie și Spiritualitate*, Ed. Basilica, Buc., 2010, p. 90.

materialiste, care tind să facă lumea un absolut în ea însăși și să limiteze astfel orizontul existenței, la dimensiunea materială și vizibilă. Cel mai important, pentru Părintele Stăniloae în interpretarea textului din Cartea Facerii sunt operele Sfinților Părinți care le comentează pentru a da un răspuns problemelor arzătoare ce țin de teologia creației. Părinții apologeți, confruntându-se cu concepțiile antice despre lume, care erau tributare fie dualismului, fie panteismului s-au străduit să impună doctrina creației din nimic, distincția ontologică dintre Creator și creație¹⁹.

Textele patristice sunt pentru Părintele Stăniloae stâlpii teologiei creației în gândirea sa fundamentată scripturistic.

I.2 Crearea lumii în planul lui Dumnezeu din veci

În expunerea gândirii sale teologice referitoare la actul creației Părintele Stăniloae nu caută să fie original, ci mai degrabă profund și simplu. Vorbind despre primul moment al creației, care-și găsește originea în cea mai intimă mișcare a voinței lui Dumnezeu (pe cât e cu putință omului să o pătrundă și să o înțeleagă), Părintele Stăniloae caută adevărata natură a întregii realități create. Dumnezeu a creat lumea potrivit planului pe care l-a gândit din eternitate, în care se cuprinde raționalitatea generală a celor create, cu toate genurile și speciile lor particulare, concepute în mod unitar.²⁰

După cum arată părintele Stăniloae, lumea a fost creată și s-a dezvoltat prin dirijarea exercitată de Dumnezeu asupra energiilor ei componente, potrivit gândirii Sale veșnice, până ce, printr-o lucrare specială a lui Dumnezeu, a fost format atât organismul biologic al omului, cât și sufletul lui rațional, ca ființă zidită după chipul Creatorului și investită cu puterea harului necreat, prin suflarea lui Dumnezeu²¹.

În viziunea Părintelui Stăniloae lumea a ieșit din mâna lui Dumnezeu și se va întoarce acolo, fără a părăsi niciodată spațiul iubitor dintre aceste două mâini. Reflecția asupra acestui “început” îl conduce pe Părintele Stăniloae la o altă concluzie, care respinge orice formă de deism ce consideră lumea creată de Dumnezeu, dar lăsată pe seama propriilor sale energii și istorii. Acest argument e dezvoltat de Părintele Stăniloae, când discută despre energiile divine. Aceași intuiție e implicată și atunci când se referă la categoria “timpului dinainte de timp” sau a “începutului înainte de început”, în care Dumnezeu a gândit dinainte toate lucrurile în dezvoltarea lor finală, în evoluția lor, în ceea ce vor deveni ele.

¹⁹ Cf. Dr. Adrian Lemeni, *Sensul Eshatologic al Creației*, Ediția a doua revizuită, Ed. Asab, București, 2007, p. 100 – 113.

²⁰ Cf. Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Isus Hristos Pantocrator*, Ed. IBMBOR, București, 2005, p. 98

²¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* vol. I, p. 334.

Părintele Stăniloae subliniază de asemenea că actul creației nu a avut loc dintr-o necesitate exterioară sau interioară a lui Dumnezeu, ci din libertatea, iubirea și bunătatea Sa potrivit planului Său etern. El spune: “Părinții au scos în evidență bunătatea lui Dumnezeu ca motiv al creației, pentru a o opune ideii că Dumnezeu a creat lumea dintr-o necesitate internă, care duce și ea la panteism”²².

Pentru Părintele Profesor Dumitru Stăniloae lumea a fost creată de Dumnezeu după un plan cugetat în sânul Sfintei Treimi din veci. Această cugetare nu este o necesitate a ființei dumnezeiești, iar lumea a fost cugetată de Dumnezeu împreună cu timpul, din veci, nu dintr-o necesitate a ființei Lui, ci din voia Lui. Dumnezeu a voit liber să cugete din veci la planul creației, și a hotărât liber să o facă precum a cugetat-o, când a voit. Ieșirea Sa iconomică, prin kenoză, se face după lucrare, nu după ființă. Într-o propoziție sintetică, pe baza gândirii în cheia patristică a Părintelui Stăniloae, putem afirma că lumea este creată din iubire de întreaga Sfânta Treime în urma planului lui Dumnezeu din veci.

1.3 Sfânta Treime și crearea lumii din nimic și în timp

În gândirea teologică a Părintelui Stăniloae locul central îl ocupă dogma trinitară făcând dependente de aceasta toate celelalte învățături de credință.²³ Din această perspectivă putem afirma că teologia Părintelui Stăniloae este *trinitară*. Pentru el dogma despre Sfânta Treime nu este o simplă învățătură formală acceptată datorită autorității sinodalității ecumenice a Bisericii, ci are o semnificație crucială pentru fiecare dintre noi afectând felul în care ne privim pe noi înșine și unii pe alții. Sfânta Treime este plenitudinea persoanei în comuniune²⁴, pentru Părintele Stăniloae *Sfânta Treime este creatoarea, mântuitoarea, și ținta veșnică a tuturor credincioșilor*.²⁵ În acest sens pentru marele nostru teolog Sfânta Treime este existență desăvârșită, creatoare și proniatoare a lumii și a omului, ca mântuitoare a noastră a tuturor și ca țintă veșnică a tuturor, iar pe toate acestea le cuprinde într-o imagine de înaltă elevație teologică și spirituală, duhovnicească, ce se impune cu necesitate credinței și trăirii creștine autentice.²⁶ Dumnezeu este existență desăvârșită, pentru că este și *Unul și Trei*, în același timp.²⁷ Părintele Stăniloae spune: „Infinitatea existenței desăvârșite și infinitatea unui tată care se dăruiește din

²² *Ibidem*, p. 337.

²³ Pr. Conf. Dr. Ștefan Buchiu, *Cosmologia în opera Părintelui Stăniloae și implicațiile ei ecologice*, în *Ort.*, nr. 3-4, 2003, București, p. 34.

²⁴ Kallistos Ware, *op. cit.*, p. 54.

²⁵ în *Ortodoxia*, nr. 2, p. 14-42

²⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, *O culme actualizată a teologiei Patristice*, în *Ortodoxia*, 1993, nr. 3-4, p. 49.

²⁷ *Ibidem*.

veci și până în veci unui Fiul cu bucuria Lui de a se dăruși și a Fiului de a-L primi; dar și cu comuniunea bucuriei (ca existență) unui al Treilea, în stare să cunoască printr-o experiență proprie și egală toată dărnicia Tatălui însoțită de bucurie și toată primirea ei însoțită de bucurie către Fiul”²⁸. Viața de comuniune a Persoanelor Treimice este o viață în iubire și cu rodnicie. Iubirea dintre Persoane ar fi închisă total dacă nu ar exista creația, ori un Dumnezeu închis total e total transcendent, necunoscut, neiubitor, de aceea în aducerea de la neființă la ființă a întregii creaturi, se oglindește însăși relația de comuniune intratrinitară și iubirea Sfintei Treimi. Sfânta Treime înțeleasă ca taina supremei iubiri explică aducerea din nimic la existență a lumii și a omului. Părintele Stăniloae arată că „în structura supremei iubiri interpersonale a Treimii este dată nu numai unica posibilitate a creării altei forme de existență în favoarea unor alte persoane conștiente, libere și iubitoare, ci și unica posibilitate de a fi mântuite aceste persoane când ele, uzând rău de libertate, ies din legătura cu existența pleneră și își diminuează și își schimbă în mod chinuitor existența”²⁹.

Părintele Stăniloae prezintă 5 argumente ale creației din nimic și anume: ontologic, gnoseologic, teologic, antropologic și cel al mișcării ca efect al cauzei prime.

Sfânta Treime este Creatoarea și Mântuitoarea noastră, după gândirea teologică a Părintelui Dumitru Stăniloae, iar creația este adusă la existență ca o unitate armonioasă de către Sfânta Treime. De aceea dacă lumea și omul, dacă n-ar avea un început, n-ar fi din nimic, deci n-ar fi opera exclusivă a libertății și iubirii lui Dumnezeu. Din această perspectivă lumea este creată și are un început, iar sensul ei se împlinește în om. Pornind de la aceste constatări se poate afirma că Dumnezeu Treime creează lumea din nimic, în timp, din iubire.

I.4 Motivul și scopul creației

Părintele Stăniloae afirmă în *Teologia Dogmatică Ortodoxă* că „după credința creștină, lumea și omul au un început și vor avea și un sfârșit”³⁰. Pentru Părintele Stăniloae lumea trebuie văzută între începutul și sfârșitul ei, de aceea nu poate vorbi despre început fără sfârșit, vede totul în sinteză și aceasta este una din caracteristicile gândirii sale.³¹ În acest sens referindu-se atât la motivul, cât și la scopul creației, el unește începutul și sfârșitul.

²⁸ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime Creatoarea și Mântuitoarea și ținta veșnică a tuturor credincioșilor*, în *Ortodoxia*, nr. 2, 1986, p. 14-42.

²⁹ *Ibidem*, p. 23-24.

³⁰ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică...* vol. I, p. 226.

³¹ Maciej Bielawski, *Părintele Stăniloae, o viziune filocalică despre lume*, p. 155.

Motivul și scopul creației sunt unite în Dumnezeu. Părintele Stăniloae arată relația strictă între Dumnezeu și lume. Așa cum nu poate concepe începutul lumii fără sfârșitul ei, tot astfel nu este în stare să vadă lumea fără relația ei cu Dumnezeu, care este Cel ce garantează unitatea dintre motivul și scopul creației. Pentru el creația nu a avut loc dintr-o necesitate exterioară sau interioară a lui Dumnezeu, ci din libertatea iubirea și bunătatea Sa.³²

Iubirea dintre cele trei Persoane dumnezeiești este singura explicație a creării unei alte existențe, decât cea proprie Lui, plenară și necreată dinainte de veci. Dumnezeu n-ar fi Creator dacă n-ar fi bun, n-ar putea fi, dacă n-ar fi Persoană, în relație conștientă cu alte persoane, din veci. N-ar fi creator, dacă n-ar fi Treime, dar și lumea n-ar fi creată, dacă n-ar exista un Dumnezeu bun, conștient și liber³³.

Părintele Stăniloae afirmă că „Dumnezeu a creat lumea dintr-un motiv și cu un scop”³⁴. Dumnezeu creează lumea nu din necesitate, ci din bunătatea Lui, de aceea El a creat-o ca să o facă părtașă de eternitatea Lui sau de comuniunea sa, nu prin ființa ei, ci prin har, prin împărtășirea de ea. Sfânta Treime a creat lumea nu din necesitate, nu din obligație ci din bunătate. În acest sens lumea trebuie înțeleasă ca dar, astfel această afirmație ne arată motivul creării Universului. Crearea lumii din bunătatea lui Dumnezeu are ca scop ca și alte ființe să se facă părtașe de iubirea Lui.

I. 5 Lumea ca dar al iubirii Sfintei Treimi

Lumea este după Părintele Stăniloae un dar al iubirii Sfintei Treimi făcut omului. Această caracteristică a lumii ca dar al Sfintei Treimi definește relația dintre lume și om. Prin urmare, fundamental în gândirea teologică a Părintelui Stăniloae este că lumea a fost creată de Dumnezeu ca dar pentru om: „Potrivit credinței creștine, lumea a fost creată de Dumnezeu ca un dar pentru oameni”³⁵.

Pentru Părintele Stăniloae lumea este darul lui Dumnezeu pentru noi oamenii în virtutea realizării unui „dialog progresiv în iubire cu noi. Însă pentru aceasta trebuie ca și noi să întoarcem lui Dumnezeu un dar. Însă omul nu are ce să dea lui Dumnezeu de la sine. Dumnezeu se bucură ca omul să renunțe la unele din darurile primite, întorcându-le [...] Prin aceasta el arată

³² *Cuvântarea Catehetică cea mare*, PG. 45, col. 21, apud Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică...* vol. I, p. 232.

³³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime și creația lumii din nimic în timp*, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 3, 1987, p. 41.

³⁴ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 232

³⁵ *Ibidem*, vol. I., p. 234.

că recunoaște că toate le are de la Dumnezeu ca dar și-I aparțin Lui. Lumea arată în caracterul ei de dar al lui Dumnezeu că ea nu este ultima și absolută realitate.³⁶

Când se referă la crearea lumii ca dar a lui Dumnezeu, Părintele Stăniloae, spune că: “Dumnezeu ne arată nouă iubirea sa prin lumea ca dar pentru ca să realizeze un dialog progresiv în iubirea cu noi”³⁷. Deci lumea este darul pe care Dumnezeu Îl face omului, un dar al iubirii Sfintei Treimi, la care omul este chemat să răspundă cu iubire. Părintele Stăniloae arată că lumea, având ca motiv al creației iubirea divină, este un dar al lui Dumnezeu pentru oameni.

I.6 Lumea – operă rațională a lui Dumnezeu.

Rațiunile lucrurilor și relația lor cu Dumnezeu Logosul Creator

Un capitol de dogmatică și spiritualitate ortodoxă, la care se simte contribuția creatoare a Părintelui Dumitru Stăniloae, este și cel referitor la raționalitatea lumii³⁸. În acest sens el insistă asupra faptului că raționalitatea lumii este de dragul omului și își găsește punctul culminant în om. Deoarece progresul omului în cunoașterea înțeleșurilor lucrurilor îi stimulează progresul în comuniunea cu Dumnezeu și cu alții, responsabilitatea omului este de a descoperi noi sensuri sau înțeleșuri în lucruri.³⁹

Raționalitatea creației permite omului să descopere rațiunile lucrurilor pentru folosul lui material și pentru sensul spiritual al vieții și existenței lui. Părintele Stăniloae distinge, conform scrierilor patristice, o dublă raționalitate: una materială sau biologică, fizică și alta spirituală. Raționalitatea naturală este prima treaptă a scării pe care urcăm spre sensurile tot mai înalte ale celor ce există. Lumea însăși este definită de teologul român a fi „o realitate unitară rațională, existând pentru dialogul interuman, ca o condiție pentru creșterea spirituală a omului, pentru dezvoltarea umanității”⁴⁰.

Părintele Profesor a explicat și dezvoltat, din punctul de vedere al raționalității creației, învățături fundamentale ale unor Sfinți Părinți, între care Dionisie Areopagitul, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Maxim Mărturisitorul și Sfântul Grigorie Palama, iar această contribuție pornește de la elemente de terminologie și se dezvoltă în bogate nuanțări și detalii.⁴¹ Părintelui îi revine însă, din punct de vedere teologic, meritul considerabil de a fi preluat moștenirea patris-

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Raționalitatea creației și implicațiile ei*, în *Ortodoxia* nr. 3-4 1993, p. 31-35

³⁹ Emil Bartoș, *Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae*, Ed. Inst. Biblic "Emanuel" din Oradea, 1999, p. 186-187.

⁴⁰ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Raționalitatea creației și implicațiile ei*, p. 237.

⁴¹ Cf. Pr. Conf. Dr. Ioan Teșu, *Lumea, Rugăciunea, și Asceza în teologia Părintelui Stăniloae*, ed. Trinitas Iași, 2003, p. 42.

tică și de a fi pus în evidență atât valoarea rațiunii umane, dar și raționalitatea interioară a creației, precum și relația dintre ele, ambele expresii ale relației naturale, care pornește de la om și creație către Dumnezeu, diferit de revelația supranaturală, care pornește de la Dumnezeu la om, aflându-i expresia ei deplină în Persoana lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Întrupat.⁴²

O altă contribuție remarcabilă a valorosului nostru teolog constă în sublinierea legăturii interne dintre revelația naturală și cea supranaturală.⁴³ Prin afirmarea raționalității interne a creației, Părintele Stăniloae s-a opus drastic procesului de secularizare al lumii⁴⁴, afirmând cu vigoare prezența lui Dumnezeu în creație și destinația eternă a omului prin comuniunea cu Dumnezeu. Lumea a fost adusă la existență ca un „întreg armonios, susținut astfel de o raționalitate unitară, care unește în ea rațiunile tuturor părților componente”⁴⁵.

Raționalitatea creației indică și ea, la fel ca raționalitatea lucrurilor, sau ca structura lor spirituală, un mod general de reflectare a chipului lui Dumnezeu în cosmos. Acesta element constitutiv al cosmologiei Părintelui Stăniloae evidențiază relația interioară, de maximă intensitate, care leagă pe Dumnezeu — Sfânta Treime, cu lumea, în chip distinct. Relaționalitatea tuturor componentelor Cosmosului, dar și a lui ca întreg, justifică o dată mai mult teonomia creației, faptul că lumea își are centrul de sprijin în Dumnezeu.⁴⁶ Pentru Părintele Stăniloae lumea ca natură se dovedește o realitate unitară rațională care există pentru dialogul interuman. În acest sens raționalitatea creației permite omului să descopere rațiunile lucrurilor pentru existența sa materială și spirituală.

1.7 Crearea omului după chipul și asemănarea lui

Dumnezeu și relația sa specială cu Dumnezeu și lumea creată

În opera teologică a Părintelui Stăniloae învățătura despre om ocupă un loc important, fiind situată îndată după învățătura de credință despre Sfânta Treime și cea hristologică. Noutatea perspectivei antropologice este dată în primul rând pe relaționarea ei permanentă cu dogma Sfintei Treimi și cea hristologică. Părintele profesor nu poate teologhisi despre Hristos, fără să se refere la om; nu poate adânci dogma Sfintei Treimi fără să reveleze valoarea persoanei umane. Antropologia ortodoxă a Părintelui Stăniloae se evidențiază prin temeiul ei trinitar și cel

⁴² Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 10.

⁴³ *Ibidem*, p. 27, 31

⁴⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 34.

⁴⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987, p. 258.

⁴⁶ Pr. Prof. Dr. Ștefan Buchiu, *Cosmologia în opera Părintelui Stăniloae și implicațiile ei ecologice*, p. 68.

hristologic, la care se adaugă de cele mai multe ori și cel pnevmatologic.⁴⁷ Antropologia Părintelui Stăniloae este o restaurare în și prin Fiul lui Dumnezeu făcut Om.

Modelul antropologic al Părintelui Dumitru Stăniloae accentuează ideea că omul e alcătuit din suflet și din trup.⁴⁸ Omul depășește ordinea material datorită sufletului său care nu poate fi redus la materie⁴⁹.

Relația om-cosmos este subliniată excepțional de Părintele Stăniloae care explică anvergura materială și spirituală a întregii creații, al cărui sens și finalitate sunt înscrise în planul sfatului voii Preasfintei Treimi, aparținând transcendentului necreat.

În gândirea teologică a Părintelui Dumitru Stăniloae, omul este creat cu un caracter dihotomic de către Dumnezeu, alcătuit din trup și suflet, iar această dihotomie își găsește unitatea în chipul lui Dumnezeu care îmbrățișează atât trupul cât și sufletul. În această calitate a sa de chip al lui Dumnezeu, omul a fost creat să trăiască în comuniune cu Dumnezeu și întreaga creație. În această direcție, taina omului este taina persoanei fiindcă a fost creat după chipul lui Dumnezeu. Prin constituția lui dihotomică, omul face legătura între lume și Dumnezeu și este chemat să înainteze împreună cu creația spre cerul și pământul nou, transfigurate, ale Împărăției lui Dumnezeu.

I. 8 Crearea lumii nevăzute a îngerilor și rolul lor în susținerea progresului spiritual al binelui în lume

În Teologia sa Dogmatică Părintele Stăniloae vorbește despre crearea lumii nevăzute a îngerilor și rolul lor în progresul spiritual al naturii umane⁵⁰. Părintele Stăniloae arată solidaritatea lumii îngerești și omenești⁵¹, afirmând faptul că Dumnezeu, Cel nemărginit în bogăție, nu creează cu zgârcenie⁵². Dacă Dumnezeu n-ar fi creat decât spirite întrupate, am fi socotit că ființa supremă nu poate fi cunoscută decât prin forme sensibile. Aceasta ar însemna că ea însăși este oarecum un subiect sensibil, că de existența absolutului este legată în mod ontologic materia. Iar aceasta ar constitui un dubiu asupra creației înseși. O materie ținând de ființa absolută i-ar lua acesteia capacitatea creației, dându-i un caracter panteist.⁵³

⁴⁷ Idem, *Cunoașterea apofatică în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae*, Ed. Libra, București 2002, p. 117.

⁴⁸ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, vol. I., p. 257.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 258

⁵⁰ *Ibidem*, p. 287-308.

⁵¹ *Ibidem*, p. 286-292.

⁵² *Ibidem*, p. 287.

⁵³ *Ibidem*, p. 288.

În ceea ce privește originea îngerilor, Revelația dumnezeiască, afirmă Părintele Stăniloae, ne vorbește despre o lume a spiritelor netrupești, aflate într-o solidaritate cu oamenii și cu lumea sensibilă. Părinții socotesc că îngerii au fost creați înainte de crearea lumii sensibile și a omului⁵⁴. Și întrucât îngerii au misiunea de a ajuta pe oameni să înțeleagă realitatea eternă a lui Dumnezeu de la începutul existenței lor, ei trebuie să existe când apare omul și deci și lumea sensibilă de care e legat omul.⁵⁵

Superioritatea îngerilor și misiunea specială a oamenilor este un alt subcapitol atins de Părintele Stăniloae care afirmă că superioritatea ce o au îngerii dintr-un anumit punct de vedere nu e contrazisă de misiunea lor de slujitori ai omului în vederea mântuirii⁵⁶.

Pentru a vedea cum cunosc îngerii pe Dumnezeu, Părintele Stăniloae pleacă de la modul cum ajung oamenii să-L cunoască pe Dumnezeu.⁵⁷ Părintele afirmă că prin harul dumnezeiesc, îngerii pot cunoaște oarecum chiar aspectele materiale ale lucrurilor. Desigur, modul acestei cunoașteri ne rămâne până la urmă cu neputință de înțeles pe deplin.⁵⁸

Pentru Părintele Dumitru Stăniloae, călăuzit de Revelația divină din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, Dumnezeu creează îngerii din nemărginita Sa bogăție a bunătății și a iubirii. Îngerii sunt ființe spirituale, intermediare între spiritualitatea absolută a lui Dumnezeu și corporalitatea sensibilă a oamenilor, care au rămas statornici în bine prin puterea harului necreat⁵⁹. Toată existența creată a îngerilor și a oamenilor se desfășoară în jurul lui Hristos, Care recapitulează toate în Sine.

1.9 Căderea îngerilor răi și rolul lor în căderea omului și susținerea răului în lume

Pe baza gândirii patristice, Părintele Stăniloae referindu-se la căderea îngerilor răi și rolul lor în căderea omului și susținerea răului în lume arată că îngerii răi prin voință liberă s-au mutat de la starea lor naturală de bine, în care i-a creat Dumnezeu, într-o stare contrară naturii lor și s-au ridicat împotriva lui Dumnezeu astfel au devenit răi și au căzut din slava în care i-a pus Dumnezeu. Îngerii răi sunt împotriva lui Dumnezeu și a omului zidit după chipul său. Scopul lor, după căderea din slava cerească și crearea lumii văzute, este de a îndemna omul să calce toate legile dumnezeiești pentru a introduce dezordinea în creație și pentru a o submina. Omul a căzut

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 289.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 292-295.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 295-296.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 296 – 305.

⁵⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, p. 148-149.

din ispita diavolului pierzând raiul.⁶⁰ Pomul cunoștinței binelui și răului a constituit mijlocul prin care diavolul l-a atras pe om la rău sub aparența binelui. Păcatul lui Adam constă în faptul că a voit să „devină dumnezeu” fără Dumnezeu, din mândrie, prin propria lui libertate de voință. În pofda păcatului protopărinților Adam și Eva, Dumnezeu păstrează în creație aspirația ei, prin izbăvirea de moarte și stricăciune, deoarece creația nu este autonomă, ci are constituție teonomă. Prin întruparea Domnului nostru Iisus Hristos, Patima, Moartea, Învierea și Înălțarea Sa, Chipul lui Dumnezeu din om a fost restaurat deoarece Dumnezeu s-a milostivit spre noi mântuindu-ne prin Fiul Său.

Capitolul II

Creația lumii susținută prin pronia divină

II.1 Cele trei aspecte ale proniei divine

Pentru Părintele Stăniloae, lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu este purtarea de grijă față de om și lumea creată de El.⁶¹ Teologia ortodoxă identifică trei aspecte ale Providenței divine. În acest sens, pe baza gândirii teologice a Părintelui Stăniloae vedem că cele trei aspecte ale Proniei divine ne arată lucrarea lui Dumnezeu, în primul rând de conservare a creației prin păstrarea identității neschimbate a întregii creații văzute, în virtutea faptului că aceasta este rezultatul lucrării Sale. În al doilea rând, Providența divină reprezintă conlucrarea lui Dumnezeu cu întreg universul și cu fiecare parte a lui că să-și poată atinge scopul lor. Iar al treilea aspect al Providenței divine privește conducerea lumii către scopul lor final, *cerul nou și pământul nou* al Împărăției lui Dumnezeu⁶².

II. 2 Iisus Hristos Pantocratorul

În centrul teologiei Părintelui Stăniloae stă Iisus Hristos Pantocratorul.⁶³ Opera sa dogmatică este expresia acestei sinteze patristice în gândirea ortodoxă și excelează prin importanța capitală pe care o conferă prezenței și lucrării personale a Mântuitorului în viața Bisericii și a creației în lumina Tradiției apostolice și a Sfintei Scripturi, a Tradiției patristice și a Liturghiei bizantine.⁶⁴

⁶⁰ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia ...* vol. I, p. 459.

⁶¹ Idem, în *Introducerea la Ambigua Sfântului Maxim Mărturisitorul*, p. 34.

⁶² Pr. Prof. Isidor Todoran, Arhid. Pr. Prof. Ioan Zăgorean, *Dogmatica Ortodoxă*, p. 181.

⁶³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Esența sintezei dogmatice a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae*, în *S.T.*, nr. 7-8, 1983, p. 583.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 586.

În viziunea părintelui Stăniloae pe bază biblică, patristică și liturgică, Hristos este mai întâi Dumnezeu și Om nedespărțit. În al doilea rând, Hristos este centrul istoriei, în care se întâlnesc veacurile prin care Dumnezeu coboară la om și al veacurilor prin care omul se înalță la Dumnezeu. În al treilea rând, Hristos este “începutul, mijlocul și sfârșitul veacurilor. Ca început al veacurilor, Hristos este Logosul Creator prin care s-a zidit lumea și omul. Ca mijloc al veacurilor, El este Logosul Mântuitor, care a restaurat în El Însuși omul și creația. Ca sfârșit al veacurilor, El este Logosul Creator și Mântuitor în care omul și creația își află gloriificarea ei plenară, la Parusia Sa, după Învierea celor adormiți și după judecata universală. Ca Unul din Treime care s-a întrupat pentru mântuirea noastră, Hristos constituie inelul de legătură dintre cosmos, Biserică și Treime.⁶⁵

Întreaga teologie a Părintelui Stăniloae excelează prin importanța capitală pe care o conferă prezenței și lucrării personale a Mântuitorului în viața Bisericii și a creației.⁶⁶ Prezența și lucrarea personală a Domnului nostru Iisus Hristos în viața Bisericii și a creației sunt elemente care ne arată importanța și valoarea lui Iisus Hristos ca Pantocrator. Pentru noi Hristos rămâne ținta desăvârșirii noastre finale, așa cum nu o poate realiza nici un om, dar rămâne totodată și calea care duce către această țintă fiindcă este Dumnezeu și Om. Persoana Mântuitorului se află prezentă în istoria mântuirii oamenilor de al început până la final. Pentru Părintele Stăniloae Hristologia Ortodoxă pe baza Sinodului Ecumenic de la Calcedon din 451 este una a comuniunii.⁶⁷ În acest sens, sfinția sa arătând că pentru noi creștini, Hristos nu este numai întemeietor de religie, ci este Mântuitor, fiindcă opera sa de răscumpărare se identifică cu Persoana Sa, ca Dumnezeu și om adevărat.

II. 3 Restaurarea omului și a creației în

Iisus Hristos Logosul Creator și Mântuitor

Persoana lui Hristos este centrală, după cum am arătat și mai sus, în teologia Părintelui Stăniloae, iar unirea ipostatică a celor două firi, umană și divină, ocupă un loc important în gândirea sa teologică. Unitatea persoanei lui Iisus Hristos în cele două firi are o serie de consecințe sau de implicații, care arată mai explicit urmările ei mântuitoare în raport cu firea omenească a Cuvântului Întrupat, dar și în raport cu noi oamenii.

⁶⁵ Pr. Prof. Dumitru Popescu, *Centralitatea lui Hristos în Glasul Bisericii*, București, 2002, p. 75.

⁶⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 73.

⁶⁷ Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 91.

Părintele Stăniloae evidențiază rolul Fiului în opera de mântuire, care începe cu Întruparea, continuă cu moartea și Învierea Sa din morți și se încununează cu Înălțarea la cer și șederea Sa la dreapta Tatălui pe tronul slavei cerești, prin care Hristos nu lucrează numai asupra oamenilor, ci asupra Lui Însuși, fiindcă prin opera de răscumpărare a îndumnezeit firea Sa omenească. Hristos nu ne mântuiește printr-o lucrare separată de persoana Sa, ci printr-o lucrare mântuitoare în care este prezentă Persoana Sa.⁶⁸

Întreaga activitate mesianică a Mântuitorului nostru Iisus Hristos reprezintă opera de mântuire a neamului omenesc. Părintele Stăniloae afirmă că „Dogmatica creștină îmbrățișează lucrarea mântuitoare și dăruitoare de viață veșnică a Persoanei dumnezeiești a lui Iisus Hristos devenit om”⁶⁹, aceasta pe baza Sfintei Scripturi și a teologiei patristice.

Vorbind despre Hristos și lucrarea Sa mântuitoare, Părintele Dumitru Stăniloae aprofundează noțiunea de persoană în general și realitatea supraexistentă a persoanei divine a lui Iisus Hristos îndeosebi, și implicațiile ei soteriologice pe care le urmărește constant în toate lucrările sale, evidențiind, de fiecare dată, noi semnificații și nuanțe. În toată lucrarea Sa Hristos manifestă întreita Sa relație cu natura Sa omenească, cu Tatăl și cu oamenii și prin toată manifestă întreita Sa slujire de Învățător - Prooroc, de Arhiepiscop și de Împărat. Cele trei demnități ale Mântuitorului și prin acestea cele trei direcții ale operei de răscumpărare: cea către Dumnezeu-Tatăl, cea către firea umană proprie, primită la întrupare și cea către toți oamenii cuprinși în Sine prin firea umană asumată, adică aspectul recapitulativ, își află explicația și puterea lucrătoare a mântuirii noastre în Persoana Dumnezeu-Omului, Iisus Hristos.⁷⁰

Pentru noi creștinii ortodocși, potrivit Părintelui Stăniloae, evenimentul revelator și crucial în istoria mântuirii este Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Întrupare care înnoiește creația. Iisus Hristos este numit Mântuitor pentru că opera de răscumpărare rămâne nedespărțită de Persoana Cuvântului Întrupat. Datorită legăturii indisolubile între opera de răscumpărare și Persoana Mântuitorului Iisus Hristos, întreaga Sfântă Treime este prezentă și lucrează pentru mântuirea noastră.⁷¹ Iisus Hristos, Noul Adam, luminează taina creării primului Adam, căci Hristos este restaurarea și desăvârșirea omului.

⁶⁸ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 111.

⁶⁹ *Ibidem*, p.73.

⁷⁰ Pr. Prof. Dumitru Radu, *O culme actualizată a teologiei patristice*, în *Ort.* nr. 3-4, 1993, Buc. p. 40.

⁷¹ Pr. Prof. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, p. 224.

Partea a II-a

Concepțiile cosmologice moderne

A doua parte a tezei de doctorat am consacrat-o prezentării și evaluării diferitelor concepții cosmologice moderne și a impactului pe care îl au asupra științei și teologiei contemporane. Structura acestei părți este formată din două capitole, unul care cuprinde o *privire istorică asupra cosmologiei autonome de la primele începuturi până astăzi (cap. III)*, iar în al doilea sunt prezentate *cosmologiile evoluționiste din punct de vedere ortodox (cap. IV)*.

Capitolul III

Privire istorică asupra cosmologiei autonome de la primele începuturi până astăzi

III.1 Concepții cosmologice în antichitate

Viziunea autonomă asupra lumii își are rădăcinile în filozofia antică grecească care a cunoscut diferite transformări pe parcursul a mai bine de 700 de ani, până către secolul al IV-lea d.Hr. În subcapitolul dedicat *Concepțiilor cosmologice în antichitate* am prezentat aceste concepții filosofice începând cu atomismul lui Heraclit și continuând cu Platon, Aristotel, Plotin, Pitagora, Epicur și Neoplatonicii (și alții). Lumea antică n-a cunoscut conceptul de creație în adevăratul sens al cuvântului. Divinitatea absolută sau anumiți zei erau văzuți doar ca niște demiurghi care prelucrau o materie preexistentă. Alteori lumea era văzută ca o emanație din ființa divinității. Panteismul gândirii antice transforma omul într-o rotiță dintr-un uriaș mecanism care-i strivea fără milă orice aspirație spre libertate.⁷²

Cu aceste concepții cosmologice ale antichității s-au confruntat Sfinții Părinți ai secolului al IV-lea atunci când au formulat învățătura creștină despre crearea lumii de către Dumnezeu Treime, din nimic în timp. De aceea, este esențial să cunoaștem concepțiile cosmologice din antichitate pentru a putea înțelege cum au reușit să dea un răspuns fundamental, pentru noi cei de astăzi, Sfinții Părinți în chestiunile legate de crearea lumii. Acesta trebuie să fie un model pentru teologia de astăzi în dialogul pe care îl are cu știința. Unul dintre teologii care a înțeles fundamentul patristic ca model în dialogul dintre teologie și știință este Părintele Dumitru Stăniloae. De aceea, Teologia Ortodoxă fundamentată patristic și expusă atât de concludent în secolul XX de Părintele Stăniloae despre crearea lumii este farul călăuzitor în înțelegerea creației lumii din nimic în timp de către Dumnezeu.

⁷² Pr. D. Popescu, *Teologie și Cultură*, Ed. IBMBOR, București, 1993, p. 76.

III.2 Concepții cosmologice în Evul Mediu

Cosmologia în Evul Mediu face trecerea de la cosmologia antică la cea științifică modernă. Nu putem înțelege mutațiile care s-au produs în cosmologie, trecându-se de la panteismul din antichitate la o variantă extremă (deismul) din Evul Mediu și modernitate, fără să ținem cont de contextul istoric care a influențat tiparele de gândire ale vremii respective. Cosmologia acestei perioade s-a bazat în Apus mai mult pe filosofia lui Aristotel și pe gândirea Fericitului Augustin, ambii făcând separație clară între lumea sensibilă și cea inteligibilă, spărgând astfel unitatea cosmologiei răsăritene care vedea compatibilitate între natură și har.

O contribuție în ceea ce privește un răspuns articulat al Bisericii la frământările cosmologice ev-medievale din punct de vedere al teologiei creștine este gândirea despre crearea lumii a Părintelui Dumitru Stăniloae care constă în sublinierea legăturii interne dintre Revelația naturală și cea supranaturală și prin afirmarea raționalității interne a creației ⁷³.

III.3 Schimbarea viziunii ptolemeice geocentrice

despre lume în cosmologia epocii Renașterii și epoca Modernă

Timp de peste o mie de ani, atât teologia, cât și știința au fost dominate de viziunea ptolemeică despre lume. Epoca Renașterii aduce în planul cosmologiei o nouă schimbare în ceea ce privește viziunea ptolemeică geocentrică despre lume și trecerea la sistemul heliocentric. Astronomii a căror cercetării științifice heliocentrice se remarcă în schimbarea viziunii geocentrice despre lume sunt: Kepler, Copernic, Bruno, Galilei, dar și Newton prin teoria gravitației și a interacțiunii dintre corpuri. Cercetând istoria și filosofia antică, aflăm că Ptolemeu este ultimul și cel mai vestit dintre marii astronomi ai antichității. Despre viața lui nu se știe nimic altceva decât că și-a elaborat lucrările la Alexandria între anii 127-151 d.Hr.⁷⁴ Cea mai importantă operă a sa este *Mathematike Syntaxis*, cunoscută în general sub titlul *Almagest*, dată de savanții arabi, și este o expunere completă a sistemului geocentric. Principalul merit a lui Ptolemeu este de a fi desăvârșit teoria detaliată a planetelor și expunerea completă pe care a făcut-o cu referire la sistemul geocentric. Această viziune ptolemeică despre lume a constituit baza științifică pe care au avut-o la îndemână Sfinții Părinți din primul mileniu creștin care s-au ocupat cu teologia creației, ei acceptând filosofia ca instrument și metodă de lucru⁷⁵. În ceea ce

⁷³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Raționalitatea creației și implicațiile ei*, p. 34.

⁷⁴ *Enciclopedia civilizației grecești*, Ed. Meridiane, București, 1970, p.461.

⁷⁵ A se vedea Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, în P.S.B., vol.17, *Scrieri*, Partea I, Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, în P.S.B., vol.80, *Scrieri*, partea I, traducere și introducere Pr. Prof. Dumitru Stăniloae.

privește atitudinea ortodoxă față de schimbarea viziunii ptolemeice despre lume în vremea Renașterii, putem afirma că în mărturisirile sale de credință din secolele XVI-XVII, teologia ortodoxă s-a rezumat în a afirma pe baza învățaturii sale de credință că Dumnezeu este creatorul tuturor celor văzute și nevăzute⁷⁶.

III.4 Primele începuturi de predare a cosmologiei moderne

în școlile patriarhale și Academiile Domnești din Țara Românească și Moldova

Pentru spațiul românesc, fundamental în formarea educațională și culturală au fost Academiile domnești din Țara Românească și Moldova. Începând din secolul al XIV-lea, odată cu întemeierea statelor feudale românești, apar primele școli care devin cele mai însemnate centre de activitate cărțurărească, mediile cele mai propice pentru dezvoltarea culturii vremii⁷⁷.

În spațiul Academiilor domnești au apărut și primele discuții legate de problematica cosmologică apărută în Renaștere și epoca Modernă și legate de noile descoperiri științifice. Dacă știința Evului Mediu este abstractă și autonomă, teologia ortodoxă răsăriteană își manifestă în continuare teonomia patristică asigurând un echilibru științific în spațiul răsăritean oferit mai ales de școlile patriarhale, iar în Țările Române de Academiile domnești. Acestea din urmă sunt cele dintâi școli apărute la noi și care s-au organizat pe lângă mănăstiri, episcopii și mitropolii. În aceste școli, pe lângă științele exacte și filosofie se preda teologia și se studia limba greacă.

Un episod ilustrativ pentru a înțelege frământările legate de dialogul dintre teologie și știință în cadrul acestor Academii domnești este cazul profesorului Iosif Mesiodax. În acest sens lucrarea sa *Apologia* demonstrează preocupările astronomice și cosmologice existente în Țările Române în școlile patriarhale și Academiile domnești. Momentul Iosif Mesiodax este reprezentativ pentru începutul predării cosmologiei moderne în învățământul din Sud-estul

⁷⁶ În Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kritopulos se afirmă următoarele despre creație: "Despre creația întregii lumi, Biserica Răsăriteană are această învățătură: Dumnezeu, unul-întreit, fiind bun și suprabun, a voit să producă creaturi raționale ca să le împărtășească lor harul Sau, dar nu ca unul care ar avea nevoie de acestea, căci n-are lipsă de nimic și își este supraficient. Mai întâi așadar, a conceput (gândit) puterile cerești și gândul acesta a devenit îndată fapta (...). După aceea a produs materia din nimic, pe care schimbând-o într-o formă, a creat această lume sensibilă și văzută ..." Cf. *Mărturisirea de credința a lui Mitrofan Kritopulos*, traducere de Diac. lector Ioan I. Ică, în *Mitropolia Ardealului*, anul XVIII, nr. 3-4, 1973, p. 428. În *Mărturisirea de credința* a Mitropolitului Petru Movila se spune în răspunsul dat la întrebarea XVIII ("Fiindcă în acest articol, este pus cuvântul acesta: făcător, oare Dumnezeu este făcătorul tuturor lucrurilor?), ca "Dumnezeu este făcător al tuturor celor văzute și nevăzute". Cf. Mitropolitul Petru Movilă, *Mărturisirea ortodoxa a credinței Bisericii Sobornicești și Apostolești Răsăritene*, trad. de Alexandru Elian, Ed. IBMBOR, București, 1981, apud *Sinodul de la Iași și Sf. Petru Movilă 1642-2002*, volum omagial editat la împlinirea a 360 de ani de la desfășurarea Sinodului de la Iași, Ed. Trinitas, Iași, 2002, p. VIII.

⁷⁷ *Istoria învățământului din România*, vol. I, Redactor responsabil, Acad. Ștefan Pascu, București, 1983, p. 76

Europei și Țările Române, în care cu toate rezistențele se împacă în același timp cu cosmologia teonomă ortodoxă.⁷⁸

III.5 Cosmologia în epoca Iluminismului în spațiul elen

Cosmologia în epoca iluministă în lumea răsăriteană a fost marcată de gândirea *luminilor* din Apusul Europei iscând polemici mai ales în spațiul elen, între teologie și știință, fapt pentru care Occidentul se depărtează de Răsărit.⁷⁹ Apar influențele scolastice, nominaliste, ideea de revoluție științifică bazată pe o gnoseologie platonice. În Răsărit gnoseologia e determinată de *obiectul* cunoscut, care are natură dublă: necreată și creată. Necreat este numai Dumnezeu, cel Treimic Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, a cărui natură Treimică nu se definește metafizic, ci se cunoaște empiric.⁸⁰ Creat este universul (sau *universurile*) în care se obiectivează existența noastră. Credința reprezintă cunoașterea necreatului, iar știința este cunoașterea creatului. Sunt, prin urmare, două cunoașteri diferite, fiecare dintre ele având metoda și instrumentele ei.⁸¹ În Ortodoxie, gnoseologia este supranaturală, suprarățională evidențiată cel mai clar prin isihasm unde adevărurile și sensul Ortodoxiei se conturează cu verificarea lor empirică, duhovnicească fără a diminua cunoașterea experimentală a fenomenului.⁸² Ilumiștii greci, cu primul, patriarhul lor Adamantios Korais erau metafizici în teologie și au introdus în Grecia confruntarea între știință – metafizică⁸³. Însă isihaștii ortodocși ai Sfântului Munte, Colivarii, au rămas în metoda lor de cunoaștere teologică ca trăitori, la fel Macarios Notaras, Sf. Nicodim Aghioritul, Atanasie Parios, Cosma Etolianul, și alții, pentru care Ortodoxia nu e ideologie, ci mod de viață. Marea tensiune în spațiul elen între tradiționalismul patristic al colivarilor din Muntele Athos și iluminismul din academiile grecești ale epocii își găsește fundamentarea apologetică împotriva concepțiilor autonome iluministe în redescoperirea scrierilor ascetice ale părinților filocalici. În acest sens putem afirma că *Filocalia* a salvat duhul patristic al ortodoxiei în fața iluminismului în spațiul elen. La fel în secolul XX traducerea în limba română a *Filocaliei* și notele de subsol ale Părintelui Stăniloae s-au constituit în pârgurile supraviețuirii duhovnicești în fața comunismului ateist și materialist. Referindu-se la viitoare teologie a cosmosului înrădăcinată în curentul

⁷⁸ *Apologia*, trad. Olimp Căciulă, Ed. Didactică și Pedagogică, București 1977, p. 107.

⁷⁹ Cf. G. Metalinos, *Dinamica Iluminismului în activitatea colivarilor*, Ed. Akritas, Atena, 1998, p. 174; vezi și Christos Yannaras, *Ortodoxie și Occident în Grecia Modernă*, ed. a II-a, Atena, 1999, p. 156.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 175-176.

⁸¹ *Ibidem*, p. 178.

⁸² Cf. Ierotheos Vlahos, Mitropolit de Navpaktos - *Mică introducere în pnevmatologia ortodoxă* - Atena 1992, p. 156.

⁸³ Cf. Panaiotis Kondylis, *Critica metafizicii în gândirea modernă. De la Evul Mediu târziu până la sfârșitul Iluminismului*, Atena, 1983, p. 169.

tradiției patristice-filocalice a Ortodoxiei Părintele Stăniloae spunea: „Teologia ortodoxă a devenit așadar – împreună cu teologia occidentală – o teologie a lumii, reîntorcându-se prin acest aspect la tradiția Părinților răsăriteni înșiși care aveau viziunea cosmosului recapitulat în Dumnezeu. Din acest punct de vedere problema cea mai importantă pentru teologia ortodoxă de mâine va fi aceea de a reconcilia viziunea cosmică a Părinților cu o viziune ce crește plecând de la rezultatele științelor naturii.[...] Teologia de mâine trebuie să fie deschisă spre întreaga realitate istorică și cosmică, dar în același timp trebuie să fie duhovnicească”.⁸⁴

III.6 Cosmologia în epoca Modernă

Episodul Galileo Galilei în istoria cosmologiei înseamnă încheierea viziunii cosmologice ev-medievale și debutul Epocii Moderne. Majoritatea cercetărilor plasează începutul modernității, în știință și filozofie, cu Galileo Galilei. Momentul Galilei ilustrează în mod elocvent distrugerea mitocosmosului. Nu avem doar o schimbare de perspectivă științifică, ci și o schimbare de viziune teologică și culturală asupra lumii.⁸⁵ În Epoca Modernă Galileo, Kepler, Newton și alții exclud elementul contemplativ din cosmologie, teologia științifică este amprentată tehnic prin pragmatismul empiric, lumea spirituală personală este înlocuită cu cea a energiei, forței impersonale. Ortodoxia L-a recunoscut pe Dumnezeu Creatorul lumii și nu a făcut caz raționalist strict la adoptarea teoriei heliocentrice în locul celei geocentrice. Pentru Răsărit Cosmosul are o funcție teofanică. Cu toate marile descoperiri științifice, viziunea strict mecanicistă a lumii a fost o frână în promovarea cosmologiei răsăritene care-L vede pe Dumnezeu ca Pantocrator.⁸⁶

Putem afirma că teologia teonomă a Părintelui Dumitru Stăniloae îl ajută pe omul contemporan să înțeleagă adevărurile științifice descoperite acum 300 de ani în urmă și în planul înțelegerii *metafizice* sau mai exact în planul înțelegerii spirituale a lumii și a sensului existenței ei în relația cu Creatorul Care este Dumnezeu Cel Unul în Ființă și întreit în Persoane: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Din punct de vedere teologic este meritul Părintelui profesor Dumitru Stăniloae de a fi preluat moștenirea patristică și de a fi pus în evidență atât valoarea rațiunii umane, dar și raționalitatea interioară a creației, precum și relația dintre ele, ambele expresii ale relației

⁸⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Theology and the Church*, New York, 1980, p. 224-226, în *Tache actuelle de la theologie*, Service Ortodoxe de Presse, 70 (1982), p. 17-20, apud Maciej Bielawski, *op. cit.*, p. 127.

⁸⁵ Dr. Adrian Lemeni, *Sensul eshatologic al creației*, p. 66.

⁸⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu *Creația lumii în lumina Sfintei Scripturi și a științei contemporane*, în *Vestitorul Ortodoxiei* din 15 februarie 2000, p. 3; Cf. *Introducere în Dogmatica Ortodoxă*, Ed. Libra, București, 1997, p. 91-98.

naturale, care pornește de la om și creație către Dumnezeu⁸⁷ ca răspuns la concepțiile cosmologice autonome din epoca modernă.

Capitolul IV

Cosmologiile evoluționiste din punct de vedere ortodox

IV.1 Darwinismul și ateismul dialectic

Cosmologiile evoluționiste își au începutul în darwinism promovată de Charles Darwin în lucrarea *Originea speciilor* în care își expune teoria conform căreia speciile ar fi evoluat în mod natural unele din altele, de la forme mai simple la forme mai complexe, și astfel ar fi luat naștere toate viețuitoarele existente astăzi, inclusiv omul, despre care se afirmă că ar proveni dintr-o specie de maimuță. După părerea lui, nu există specii create de la bun început de Creator, ci totul evoluează, pe baza mutațiilor din organism.⁸⁸ Darwinismul vedea în fenomenele naturale cauze naturale pure, totul este evoluție și selecție naturală. Darwin întâmpină o dificultate în a găsi o punte între științele naturale și teologie deoarece nu a cunoscut teologia Sfinților Părinți și faptul că existența lumii se bazează înainte de orice pe iubirea nemărginită a lui Dumnezeu pentru tot ceea ce El a creat⁸⁹.

Ideile lui Darwin au fost folosite de adepții colonialismului, ai comunismului, ai materialismului dialectic ș.a.. De la lucrarea *Originea speciilor* a lui Darwin a fost adoptată o mare emfază de ateismul dialectic care își are începutul tocmai în veacul al XIX-lea, secol în care s-a conturat doctrina ateistă, și nihilistă⁹⁰. Dumnezeu nu este Viață, ci moarte, iubirea dumnezeiască nu este începutul lumii acesteia, ci întâmplarea. Sociologii, filosofii și teologii morții lui Dumnezeu au crezut că, pe măsură ce lumea devine mai modernă, devine și mai puțin religioasă care-și pune tot mai mult problema începutului și sfârșitului lumii. Preocupările teologiei contemporane nu se mai axează pe ceea ce s-a numit *moartea lui Dumnezeu*, totuși această mișcare teologică radicală continuă să-și regăsească ecourile în momentele de tranziție și de criză ale conștiinței religioase occidentale, ca și în teologia sau teologiile postmoderne⁹¹. În contextul materialismului secularizant și globalizant al societății contemporane gândirea teologică a Părintelui Stăniloae despre creație, creionată și afirmată în contextul materialismului

⁸⁷ Idem, *Raționalitatea creației și implicațiile ei*, p. 33.

⁸⁸ Cf. Augustin Păunoiu, *Angajamentul lui Darwin față de materialism*, în *Ziarul Lumina* din data de 3 septembrie 2009.

⁸⁹ Cf. Dumitru Horia Ionescu, *Ce nu știa Darwin*, în *Ziarul Lumina* din data de 15 decembrie 2009.

⁹⁰ Cf. Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Achimescu, *De la "moartea" lui Dumnezeu la religia postmodernă (I)*, în *Săptămânalul Lumina de Duminică* din data de 13 iunie 2010.

⁹¹ *Ibidem*.

dialectic ateist comunist se constituie într-un izvor teologic fundamental pentru combaterea postmodernismului indiferentist al lumii de azi. Cosmologia teonomă a Părintelui Stăniloae este manifestul creștin cel mai elocvent în lupta împotriva ateismului dialectic.

IV.2 - Teoria „Big Bang-ului” și dezvoltările sale în secolul XX

În secolul al XX-lea se trece de la imaginea universului static la cel în mișcare. Ideea unui univers în mișcare impune existența unui început și al unui sfârșit, creându-se un cadru favorabil de dialog cu religiile care accepta credința în începutul și sfârșitul universului, contribuind la ceea ce avea să fie numit de către unii cercetători, cea mai mare descoperire a secolului XX: expansiunea Universului, teoria „Big Bang-ului”⁹². Aceasta este considerată a fi rezultatul progresului științific făcut în secolul XX. Referindu-se la acest aspect Părintele Dumitru Stăniloae spune: „teologia ortodoxă ia progresul științific în calcul numai în măsura în care știința aduce o contribuție la progresul spiritului uman, și numai în măsura în care adâncește în om experiența propriei realități spirituale și a realității spirituale supreme, niciuna dintre ele neputând fi redusă la un nivel fizic și chimic”⁹³.

În subcapitolul de față am prezentat *teoria „Big Bang-ului” și dezvoltările sale în secolul XX*, opunându-i în final, teologia teonomă patristică aprofundată în secolul XX de Părintele Dumitru Stăniloae. Spre exemplificare vedem că fizicienii obișnuiesc să spună că înainte de Big Bang nu se poate vorbi despre spațiu, timp sau materie întrucât tot ceea ce există se situează, în Universul fizic, în spațiu și timp. În mod similar, așa cum observă Părintele Stăniloae, din perspectiva teologiei „locul și timpul sunt condițiile fundamentale ale tuturor celorlalte determinări variate ale lor”⁹⁴. Toate câte există sunt supuse unui loc și unui timp diferit al existenței lor, limitându-se reciproc. În învățătura Sf. Maxim Mărturisitorul, substanța sugerează faptul limitării și finitudinii în deosebire cu Dumnezeu, Care este mai presus de existență.⁹⁵

Gândirea teologică despre creație a Părintelui Stăniloae poate fi astăzi puntea de dialog dintre teologie și știință. Viziunea cosmologică a Părintelui Stăniloae - în care se pot simți acasă și un creștin tradiționalist, și un om de știință lipsit de prejudecăți ideologice - deschide perspective diverse și ample către noua fizică și etica științifică, către științele comunicării și

⁹² Cf. Diac Sorin Mihalache, *Lumina celui nevăzut*, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2008, p. 472

⁹³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Theology and the Church*, p. 216, apud Alexei Nesteruk, *Universul în comuniune. Către o sinteză neopatristică a teologiei și științei*, traducere din limba engleză de Mihai-Silviu Chirilă, Ed. Curtea Veche, București, 2009, p. 296.

⁹⁴ Idem, *Introducere, traducere și note* la Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, în *Scrieri parte întâi*, în *P.S.B.*, vol.80, Ed. IBMBOR, București, 1983, nota 233, p. 263.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 260.

spiritualitate, ea recuperează lumea valorilor în cadrele noii gândiri științifice despre realitate!⁹⁶ Este o viziune care descoperă măreția și responsabilitatea cosmică a omului în Hristos, contribuind la efortul contemporan de recuperare a omului și a sensului creației. Este o dovadă în plus pentru geniul Părintelui Stăniloae și pentru rodnicia demersului neopatristic teonomic despre creație.

IV. 3 Evoluționism și creaționism

În subcapitolul dedicat controverselor dintre evoluționism și creaționism am analizat punctual principalele aspecte ale acestei polemici din perspectiva cosmologiei patristice teonome. În acest sens am evaluat relația actuală dintre evoluționism și creaționism. Primul împărtășește calea ascendentă a speciilor, celălalt descendentă – omul la finalul creației. La baza evoluționismului stă cosmologia greacă, la baza creaționismului Revelația. Unii au încercat o armonizare nereușită, ex. Origen, Augustin, unul preexistențialist, celălalt dualist în sensul incompatibilității spiritului cu materia. Este adevărat că există pe lângă creaționism și evoluționism, un evoluționism creștin, care nu vrea să facă abstracție de creaționism, dar într-un mod diferit. Pe de o altă parte, se consideră că lumea a fost creată de Dumnezeu ex nihilo, în mod direct, pe de altă parte însă, evoluția este rezultatul intervenției indirecte a lui Dumnezeu, prin intermediul unor rațiuni seminale⁹⁷ sau al unor cauze secundare,⁹⁸ care funcționează determinist și autonom față de Creatorul lor. Dar fie că este vorba despre creaționism, fie că este vorba de evoluționism, ambele teorii fac abstracție de prezența și lucrarea continuă a lui Dumnezeu în creație. În timp ce creaționiștii sunt mai mult dești, fiindcă izolează divinitatea în transcendent, evoluționiștii înclină mai mult spre panteism, fiindcă fac abstracție de existența lui Dumnezeu personal.⁹⁹ Concepția mecanicistă și metafizica evoluționistă sunt principalul obstacol în calea cosmologiei teonome care vede intervenția lui Dumnezeu în creație prin adâncurile ei spirituale, raționale și energetice. Evoluționismul, ca și creaționismul sunt teorii autonome, unul este ateist, celălalt deist, unul ascendent, celălalt degradant/descendent (răul în ființa creației),

⁹⁶ Diac. Dr. Doru Costache, *Virtualitate și actualitate. De la ontologia cuantică la cosmologia antropică a Părintelui Dumitru Stăniloae în Știință și Teologie. Preliminarii pentru dialog*, Ed. Eonul Dogmatic, București, 2001, p. 219.

⁹⁷ Fericitul Augustin, *De gen*, ad litt. I-IX (XVII). PL XXXIV. col. 338: Așa după cum în semințe se găsește invizibil tot ce va constitui apoi arborele, tot astfel lumea constituie în ea însăși tot ce avea să se manifeste mai târziu, nu numai cerul cu soarele, ci și alte ființe, pe care Dumnezeu le-a produs în potență, ca într-o cauză a lor.”; apud Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu *Creația lumii în lumina Sfintei Scripturi și a științei contemporane în Vestitorul Ortodoxiei*, anul XII, nr. 241, 15 februarie 2000, p. 3.

⁹⁸ *Catechism de l'Eglise Calolique*, Mame/Pion. Paris, 1992. p. 74.

⁹⁹ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 127.

unul intră în contradicție cu realitatea, celălalt cu Revelația prin pronia divină, unul optimist, celălalt pesimist.

Fundamental, pentru a înțelege corect astăzi crearea lumii din perspectivă creștin-ortodoxă a teologiei noastre este gândirea cosmologică a Părintelui Dumitru Stăniloae. În acest sens un model, o realizare concretă a dezideratului întâlnirii între teologie și reprezentarea științifică a lumii se conturează în concepția cosmologică teonomă a Părintelui Dumitru Stăniloae. Demersul său, insistența acestuia asupra raționalității creației, vine din intuirea noilor direcții ale fizicii contemporane și din dorința de a favoriza dialogul dintre știință și teologie. Afirmând permanent că Părinții nu trebuie asumați *ad litteram* ci creator, ca lecție pentru ceea ce avem de făcut astăzi, ca Biserică și teologie, părintele Stăniloae a construit o imagine teologică a lumii în spirit patristic, dar ținând seama de noua reprezentare științifică cu direcțiile sale atât de diverse, precum raționalitatea creației și articularea perspectivelor despre om și cosmos, într-un cadru coerent, unificat. Părintele Stăniloae, precum și alți gânditori angrenați în demersul neopatristic, nu se ocupă foarte mult de o întemeiere explicită în noua paradigmă științifică, arătând că un creștin nu are de făcut decât să interpreteze teologic ideile de raționalitate și devenire a universului, idei esențiale pentru știința contemporană.¹⁰⁰

În încheiere, în legătură cu evoluționismul și creaționismul, din perspectiva descoperirilor tehnologice contemporane, putem afirma ca și Părintele Stăniloae „că nu putem înțelege natura și semnificația științei și tehnologiei fără a recunoaște un destin înalt omului, chemarea omului de a găsi împlinirea în Dumnezeu”¹⁰¹. Acest destin îl păzește pe om împotriva tuturor spaimelor tehnologiei: „Are sarcina de a elibera pe om de sentimentul că este strivit de tehnologie, așa cum Evanghelia și scrierile Părinților l-au eliberat de sentimentul că este la discreția unor ființe spirituale capricioase care se foloseau de natură într-o manieră arbitrară”¹⁰².

IV.4 Cosmologia lui Teilhard de Chardin din perspectivă științifică și dogmatică ortodoxă

În ultimii două sute de ani teologia și știința s-au aflat într-un conflict condiționat de cele două moduri de a vedea apariția universului, adică cel evoluționist, specific celei mai mari părți a oamenilor de știință și cel creaționist, apărut ca o reacție la cel dintâi, mai ales în lumea creștină

¹⁰⁰ Diac. Dr. Doru Costache, *O întâlnire deja realizată: Viziunea Părintelui Dumitru Stăniloae despre relația teologică între om și lume, în Știință și Teologie. Preliminarii pentru dialog*, Ed. Eonul Dogmatic, București, 2001, p. 55

¹⁰¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Theology and the Church*, p. 225, apud Alexei Nesteruk, *op. cit.*, p. 64.

¹⁰² *Ibidem*.

apuseană și dezvoltat în ultima jumătate a secolului al XX-lea în lumea protestantă și neo-protestantă. În secolul trecut mulți teologi, mai ales apuseni, au încercat să găsească lucruri care unesc teologia și știința în modul în care se explică apariția universului. Unul dintre aceștia a fost Pierre Teilhard de Chardin (1881—1955)¹⁰³. El a aparținut curentului care căuta a netezi drumul dintre dogma creației și teza evoluției susținută de știință. El este unul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai acestui curent, „element catalizator și motor” al lui¹⁰⁴. În cosmogeneza sa, de la celulă începe totul, iar trecerea la moleculă este începutul vieții. După el Dumnezeu creează supra primordială și asigură germinația iar forțele electromagnetice asigură supraindividualitatea. Antropogeneza lui Teilhard cuprinde: cerebralizarea, socializarea și hristificarea. Prin om cosmosul evoluează conștient, iar omul a apărut printr-o transformare a vieții, ominizare, gândire. Potrivit lui Teilhard de Chardin marile etape ale dinamicii universale sau ale evoluției sunt următoarele: materializarea¹⁰⁵, vitalizarea¹⁰⁶ (viața pre-umană), ominizarea vieții¹⁰⁷ și supraumanizarea¹⁰⁸ vieții. În Ortodoxie lumea exista în potență la Dumnezeu așa cum a existat apoi, creată din nimic, în timp. Din cosmologia lui Teilhard lipsește prezența lui Hristos Fiul lui Dumnezeu ca Pantocrator, de aceea efortul savantului nu are valoare decât în relansarea dialogului dintre teologie și știință fără a avea conotații fundamentale în teologia creștină cum are cosmologia teonomă a Părintelui Stăniloae.

Este de apreciat efortul lui Teilhard de Chardin de a armoniza cercetarea științifică cu teologia creștină, însă trebuie să luăm în calcul tot timpul diferența de opțiune între cercetarea științifică care se bazează pe descoperirea concretului din natură și demersul teologiei de a vorbi despre realitatea prezenței lui Dumnezeu în creație, pe baza revelației supranaturale, având ca fundament credința. Având în vedere acest lucru, putem afirma că încercarea lui Teilhard de Chardin este interesantă din perspectiva dialogului între teologie și știință, însă ridică mari

¹⁰³ Cf. pr. Prof. Corneliu Sârbu, "Sistemul teologic al lui Teilhard de Chardin", în *Ortodoxia*, anul XXV, nr. 4, oct.-dec. 1973, București, p. 516. O scurtă prezentare a vieții și operei sale, vezi la Bone L. E., „Teilhard de Chardin (Pierre)", în *New Catholic Encyclopedia*, New York, 1967, t. XII, p. 977—978. Dintre lucrările teologice asupra lui, menționăm îndeosebi: H. de Lubac, *La religieuse du Pierre Teilhard de Chardin*, Paris, 1962 ; G. Krespy, *La Pensée theologique de Teilhard de Chardin*, Paris, 1961 ; C. D. Armagnac, *La Pensée du Pierre Teilhard de Chardin comme apologetice moderne*, Nouv. Eev. Th., 1962, p. 598—621. Unul dintre cele mai serioase studii care au fost scrise asupra lui Teilhard este acela al lui Christopher F. Monney, *Teilhard de Chardin and the Mystery of Christ*, London, 1966. O scurtă și bună prezentare ne oferă Alois Guggenberger, *Teilhard de Chardin - Versuch einer Weltsumme*, Mainz, 1963.

¹⁰⁴ Colombo Giuseppe, *La création*, în *Bilan de la théologie du XX-e siècle*, Tournai Paris, t. II, p. 275, ș. u.

¹⁰⁵ Cf. Teilhard de Chardin, *L'activation de l'énergie*, p. 220 ; *Le phénomène humain*, p. 200.

¹⁰⁶ Wildiers, Avant-propos, în *L'apparition de l'homme*, p. 13 ș. u.

¹⁰⁷ Teilhard de Chardin, *Știință și sinteză* București, 1969 p. 312, vezi și *L'activation de l'énergie*, p. 382.

¹⁰⁸ Idem, *La place de l'homme dans la nature*, p. 162.

semne de întrebare în momentul în care vorbim despre învățătura dogmatică a Bisericii Creștine de două mii de ani, despre crearea lumii. Se vede din aceasta faptul că Teilhard de Chardin venind din teologia romano-catolică, tributară scolasticii, nu a putut face decât o juxtapunere a teologiei peste cercetarea științifică. Dacă s-ar fi raportat la gândirea Sfinților Părinți din primul mileniu și în special din sec. al IV-lea, ca părintele Dumitru Stăniloae, în mod sigur ar fi încercat, ca odinioară părinții capadocieni, să folosească cercetarea științifică în argumentarea teologică a învățăturii de credință despre crearea lumii conform revelației supranaturale a Sfintei Scripturi. Pentru noi, cei de astăzi, efortul lui Teilhard de Chardin nu poate fi decât unul încurajator, însă datoria noastră este să îndreptăm munca acestui mare savant din sec. al XX-lea către fundamentele patristice ale raportului dintre teologie și știință, pe modelul gândirii cosmologice neopatrstice a Părintelui Dumitru Stăniloae.

IV. 5 Cosmologia teonomă patristică în interpretarea Părintelui Dumitru

Stăniloae față de cosmologiile raționaliste autonome

În prezent se discută despre două moduri de a înțelege cosmologia: pe de o parte, autonom, iar pe de altă parte, teonom. Cele două cosmologii sunt de fapt două destine: unul care duce la secularizare (cosmologia autonomă) și altul care se încununează cu transfigurarea lumii (cosmologia teonomă).¹⁰⁹ În subcapitolul *cosmologia teonomă patristică în interpretarea Părintelui Stăniloae în raport cu celelalte cosmologii raționaliste autonome* am arătat coordonatele majore ale doctrinei cosmologice de factură patristică și neopatristică al căror exponent strălucit este Părintele Stăniloae și care constituie aportul substanțial al teologiei românești pentru cosmologia creștină.

Cosmologia teonomă patristică prin afirmarea creației continue depășește atât polemica sterilă între evoluționism și creaționism cât și pretinsul conflict cu filozofia și știința. Ea „se împacă foarte bine cu orice teorie științifică despre univers, cu condiția ca aceasta din urmă să nu-si depășească limitele și să încerce să nege cu obrăznicie ceea ce este în afară de câmpul său vizual”¹¹⁰.

Părintele Dumitru Popescu, continuatorul cosmologiei teonome a Părintelui Stăniloae în teologia românească spune: „Această cosmologie teonomă se distanțează atât de creaționism, cât și de evoluționism. Nu poate accepta nici creaționismul, care considera că lumea a fost perfectă

¹⁰⁹ Cf. Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu și Diacon Doru Costache, *Introducere în Dogmatica Ortodoxă*, Ed. Libra, Buc., 1997, p. 103.

¹¹⁰ Vladimir Lossky, *Teologia mistica a Bisericii de Răsărit*, Ed. Anastasia, București, 1992, p. 132-133.

din momentul creării ei, intrând în conflict cu evoluționismul, și nici evoluționismul nu-l acceptă, fiindcă acesta consideră că lumea se dezvoltă prin ea însăși, fără legătură cu Dumnezeu. Cosmologia teonomă depășește aceste două tendințe prin concepția despre procesul de creație continuă, care își are obârșia în creația de la început, prin care Dumnezeu a scos lumea din neant, și se încununează cu creația finală, când totul se transformă în Hristos, ca Logos Creator și Mântuitor, într-un cer nou și un pământ nou. Această creație continuă este posibilă doar în măsura în care Creatorul păstrează o legătură internă cu universul prin energiile Sale necreate și aduce lucrurile la existență prin rațiunile lor interne la timpul potrivit, după înțelepciunea Sa.”¹¹¹

În acest context al expunerii teologiei patristice putem afirma că astăzi, singura alternativă vizibilă pentru sănătatea spirituală și fizică a omului contemporan rămâne revenirea lui la o cosmologie teonomă care-i dă posibilitatea să se ridice peste contingenta lumii de aici și să-și dobândească adevărata libertate de fiu al lui Dumnezeu. Marele merit al acestei cosmologii teonome constă în faptul că ea permite teologiei creștine să vorbească de Hristos nu numai ca Logos Mântuitor, ci și ca Logos Creator. Într-o lume dominată de antropocentrism, de tendința de a pune omul în locul lui Dumnezeu, ca rezultat al unei cosmologii autonome care se consideră suficientă în ea însăși, teologia patristică răsăriteană ne oferă viziunea unei cosmologii teonome, în care omul, cosmosul și Biserica, sunt scăldate de razele luminii dumnezeiești necreate care înalță și transfigurează întreaga zidire.¹¹²

Cosmologia teonomă a Părintelui Stăniloae fundamentată pe gândirea patristică și întemeiată pe Revelația divină din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție este receptivă față de progresele științei, astfel ea se dovedește a fi placa turnantă a unei bune articulări a dialogului între teologie și știință.

Concluzii

Cosmologia ortodoxă a Părintelui Stăniloae, elaborată de-a lungul a multor ani și cuprinsă nu numai în tratatul său de teologie dogmatică, ci și în multe din cărțile, studiile și articolele sale, poate fi considerată drept o contribuție originală la dezvoltarea teologiei românești și a teologiei ortodoxe în general. Așa cum am încercat să arătăm, ea are o puternică fundamentare patristică și biblică, o anvergură deosebită interferând aproape toate celelalte capitole de dogmatică, în beneficiu reciproc, un dinamism bazat pe învățătura despre energiile

¹¹¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Ortodoxie si contemporaneitate*, Ed. IBMBOR, București, 1996. p. 186.

¹¹² *Ibidem*, p. 194-198.

necreate și pe personalismul trinitar și cel uman, precum și o componentă spirituală majoră de natură să depășească toate șabloanele scolastice sau neoscolastice și deschide noi perspective în dezbaterile cosmologice actuale prin exprimarea ei teonomă¹¹³. Pe baza teologiei patristice afirmată atât de profund de Părintele Dumitru Stăniloae constatăm astăzi importanța celui mai mare teolog al secolului XX pentru cosmologia teonomică fundamentată patristic. Această gândire teologică despre creație dezvoltată de Părintele Dumitru Stăniloae în cosmologia sa teonomă este continuată la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI de părinții profesori Dumitru Popescu și Ioan Ică senior. Părintele Profesor Dumitru Popescu, bazat pe referatul biblic al Sfintei Scripturi și teologia patristică, a oferit o excelentă schiță a unei interpretări contemporane a referatului biblic despre cosmo-antropo-geneză¹¹⁴. Spre deosebire de cosmologia dualistă autonomă occidentală de tip augustinian, care n-a rezolvat mulțumitor raportul între transcendența și imanența lui Dumnezeu, între atotputernicia lui Dumnezeu și mișcarea creației, ceea ce a dus la conceperea unui creaționism supranaturalist în opoziție cu evoluționismul naturalist, cosmologia biblică și patristică teonomă depășește ambele tendințe prin concepția despre procesul de creație continuă, care începe cu creația inițială și se încununază cu creația finală, când întreg cosmosul devine cer nou și un pământ nou.¹¹⁵ În ceea ce îl privește pe Părintele Ioan Ică senior considerațiile cosmologice ale sfinției sale sunt extrem de valoroase, deoarece resping tendințele secularizante pe care le implică concepția autonomă despre lume și se declară în favoarea caracterului teonom al cosmologiei. Pentru distinsul nostru teolog, cosmologia teonomă este singura capabilă să împacă transcendența și imanența lui Dumnezeu în creație. În acest sens el arată că adevărul revelat referitor la creația lumii se împacă cu cuceririle științei contemporane și se depășește vechiul antagonism între creaționism și evoluționism, între teologie și știința contemporană.¹¹⁶

Reflectând cu atenție la teologia patristică teonomă vedem că ea este răspunsul pe care îl dă astăzi teologia științei autonome. În concluzie, se poate spune că, prin reliefația raționalității interne a creației și prin implicațiile ei extrem de complexe în domeniul cunoașterii spiritualității sau culturii, Părintele Stăniloae a desfășurat o operă monumentală de reconstrucție a teologiei

¹¹³ Pr. Conf. Dr. Ștefan Buchiu, *Cosmologia în opera Părintelui Stăniloae și implicațiile ei ecologice*, p. 74.

¹¹⁴ Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Ică, *Cosmologia teonomă, o nouă perspectivă asupra cosmologiei creștine*, în *Omagiu Părintelui academician Dumitru Popescu*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2005, p. 85.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 86.

¹¹⁶ Cf. Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Cosmologia teonomă în gândirea părintelui profesor doctor Ioan Ică*, în *Omagiu Părintelui Prof. Univ. Dr. Ioan Ică*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2007, p. 104-105.

ortodoxe în general și a celei românești în special pe baze biblice și patristice pentru a o transforma într-un obstacol invizibil de netrecut în fața ideologiilor totalitare.¹¹⁷

Opera sa teologică, de adâncă inspirație patristică și înaltă dezvoltare teologică, de largă deschidere către știință, constituie un moment de culme al dezvoltării teologiei românești ortodoxe¹¹⁸, un izvor curat și bogat al spiritualității ortodoxe, al asceticii și misticii răsăritene, sursă de inspirație și meditație nu numai pentru teologi, ci și pentru creștinii contemporani, însetați de a da vieții lor un sens duhovnicesc plinar. Modul nu atât de liniar, cât mai ales ciclic, în care Părintele Profesor Dumitru Stăniloae a analizat teologia creației, cu insistență, reveniri și aprofundări largi, face din cosmologia sa elementul dialogului cu știința și societatea contemporană al teologiei ortodoxe de astăzi. De aceea, putem să-l considerăm pe Părintele Dumitru Stăniloae *darul lui Dumnezeu* făcut în veacul XX creștinismului românesc și ortodoxiei universale.

¹¹⁷ Idem, *Raționalitatea creației și implicațiile ei*, p. 35.

¹¹⁸ Pr. Conf. Dr. Ioan C. Teșu, *Teologia Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, o teologie a iubirii și a dăruirii, a rugăciunii și desăvârșirii*, în *Ortodoxia*, nr. 3-4, 2003, p. 85.